

บทความปริทรรศน์ :

กระบวนทัศน์การศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์

Paradigms of Studies on Ethnicity

อ.สิริ ลิปรีชา / Prasit Leepreecha

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องชาติพันธุ์สัมพันธ์เป็นประเด็นที่มีความโดดเด่นมากขึ้นในวงวิชาการด้านสังคมศาสตร์ของไทยปัจจุบัน ซึ่งได้รับอิทธิพลโดยตรงจากแนวโน้มจิตทฤษฎีการศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ในตะวันตก หากแต่ที่ผ่านมายังขาดการทบทวนถึงกระบวนทัศน์ของการศึกษาชาติพันธุ์ในวงวิชาการสังคมศาสตร์ไทย ดังนั้น บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอให้เห็นถึงกระบวนทัศน์ของการศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ในมุมมองด้านมานุษยวิทยาในระยะที่ผ่านมา ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็นสามกระบวนทัศน์ด้วยกัน คือกระบวนทัศน์ว่าด้วยสิ่งกำหนดพื้นฐาน กระบวนทัศน์ว่าด้วยการเป็นเครื่องมือ และกระบวนทัศน์ว่าด้วยการสร้าง โดยในแต่ละกระบวนทัศน์นั้นจะมีการยกตัวอย่างงานศึกษาชิ้นสำคัญในสังคมไทยและประเทศในแถบเอเชียอาคเนย์ประกอบ นอกจากนี้แล้วบทความนี้ยังได้ชี้ให้เห็นถึงจุดเปลี่ยนของแต่ละกระบวนทัศน์ที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมและแนวคิดในการศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ที่เปลี่ยนไปด้วย

คำสำคัญ: กระบวนทัศน์ ชาติพันธุ์สัมพันธ์ การศึกษา การวิจัย

Abstract

Studies on ethnicity have become prominent issues among contemporary Thai academics in the social sciences and have been influenced by theoretical concepts in western countries. However, the paradigms of these studies in Thailand have not yet been reviewed. Therefore, this article intends to review the following three paradigms of ethnic studies in the disciplines of anthropology and sociology: primordialist views, instrumentalist approaches, and constructivist theories. Examples of ethnic studies in Thailand and Southeast Asian countries will be provided for each paradigm. In addition, the article points out the paradigm shift in each, which is relevant to the social contexts and concepts in ethnic studies that have also changed over time.

Keywords: paradigm, ethnicity, studies, research

ความหมายและพัฒนาการของชาติพันธุ์สัมพันธ์

ก่อนที่จะทำความเข้าใจในกระบวนการทัศน์ของการศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจที่มาและความหมายของชาติพันธุ์สัมพันธ์ การเปลี่ยนจากงานศึกษาชนเผ่ามาศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ และบริบททางสังคมที่ส่งผลต่อการศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ ทั้งนี้ งานศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ในสังคมไทย ในระยะที่ผ่านมาได้รับอิทธิพลโดยตรงจากงานศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ในตะวันตก

ที่มาและความหมายของชาติพันธุ์สัมพันธ์

คำว่าชาติพันธุ์ (ethnic) เริ่มปรากฏในภาษาอังกฤษมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษ ที่ 14 ซึ่งมีรากศัพท์ มาจากคำว่า ethnikos ในภาษากรีก (ต่อมาเพี้ยนมาเป็น คำว่า ethnos) โดยในสังคมยุโรปนั้นหมายถึง พวกนอกกริตหรือคนป่าเถื่อน นอกจาก นั้นแล้วยังมีนัยยะของความแตกต่างทางลักษณะสีผิวอยู่ด้วย โดยมีการใช้มาจนถึง ในศตวรรษที่ 19 ต่อมาในช่วงต้นทศวรรษ 1960 เริ่มปรากฏเป็นคำว่า ethnics ใน สหรัฐอเมริกา เป็นคำสุภาพที่หมายถึงชาวยิว อิตาลีเชื้อสายยุโรปอื่นที่ไม่ใช่ คนอังกฤษซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ในสังคมอเมริกา ทั้งนี้ ความหมายของการใช้คำนี้ใน บริบทของสังคมอเมริกามีได้เป็นไป ในเชิงลบอย่างที่ใช้ในบริบทของสังคมยุโรปใน ยุคก่อนหน้านั้น หากแต่หมายถึงกลุ่มคนเชื้อสายอื่นๆ ที่ด้อยกว่ากลุ่มที่เป็นลูกหลาน ของชาวอังกฤษซึ่งมีอำนาจการครอบงำเหนือกว่าพวกเขาเหล่านั้น เมื่อเรียกเฉพาะ กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจึงใช้คำว่า ethnic group (กลุ่มชาติพันธุ์) ทั้งนี้ เพื่อลดปัญหาการ ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์อันเป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับสายเลือด ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (ค.ศ. 1945) จึงเปลี่ยนมาใช้คำว่า ethnicity (ชาติพันธุ์สัมพันธ์) ซึ่งมีนัยยะของการ จำแนกความแตกต่างของผู้คนและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม โดย พิจารณาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมและความต้อยกว่าในเชิงอำนาจทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจ หากแต่อาจไม่ใช่ชนกลุ่มน้อยในความหมายที่มีจำนวน ประชากรน้อยกว่าในสังคม (Eriksen, 1993; Jenkins, 1997 และ Williams, 1983)

สำหรับในสังคมไทย นักเขียนและนักวิชาการไทยเริ่มได้รับอิทธิพลในการศึกษาด้านชาติพันธุ์มาจากนักวิชาการตะวันตก โดยในยุคก่อน พ.ศ. 2500 มีการใช้คำว่า “เชื้อชาติ” และ “ชาติ” ดังที่ปรากฏชื่อหนังสือ “เรื่องของชาติไทย” และ “เชื้อชาติ ภาษาและวัฒนธรรม” ของพระยาอนุมานราชธน (2484 และ ม.ป.ป.) กับหนังสือของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ที่เขียนถึง “๓๐ ชาติในเชียงราย” (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2493) ต่อมาในช่วงต้นทศวรรษ 2500 เริ่มปรากฏการใช้คำว่า “ชาวเขา” ที่ใช้โดยนักพัฒนาและนักวิชาการของกรมประชาสงเคราะห์ในการเรียกกลุ่มคนต่างๆ ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงในภาคเหนือของประเทศไทย (Tribal Research Centre, 1969) กับทั้งนักวิชาการอิสระอย่างบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ที่หมายรวมทั้งกลุ่มคนบนพื้นที่สูงในภาคเหนือและเงาะป่า ชาวกูย กับเขียมม้งในภาคใต้ด้วย (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2506) เป็นที่น่าสังเกตว่าคำว่า “ชาวเขา” กับ “ชนกลุ่มน้อย” ถูกใช้อย่างเข้มข้นโดยเจ้าหน้าที่ด้านความมั่นคงและเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ในยุคสงครามเย็นมาจนถึงกลางทศวรรษ 2540 (ขจิตถัย บุรุษพัฒน์, 2518; 2526) ขณะที่ปัจจุบันนักวิชาการทางด้านมานุษยวิทยาไทยเริ่มเปลี่ยนมาใช้คำว่า “ชาติพันธุ์” กับ “ชาติพันธุ์ธำรง” (เจวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2547 และ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2550) และคำว่า “ชาติพันธุ์สัมพันธ์” (สุเทพ สุนทรเกสัช, 2548; 2555) แทนคำว่า “ethnicity” ในภาษาอังกฤษ¹ เพื่อสื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นภายในกับระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ความสัมพันธ์กับรัฐชาติและกระแสโลกาภิวัตน์ก็ตาม ส่วนในกลุ่มของชาวบ้านและนักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชน เริ่มปรากฏการใช้คำว่า “ชนเผ่าพื้นเมือง” ผสมผสานกับคำว่า “ชาติพันธุ์” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา เพื่อเชื่อมโยงกับขบวนการเคลื่อนไหวของชนพื้นเมืองในระดับนานาชาติ (ประสิทธิ์ ลิขิตวิสา, 2556: 59-106)

¹ Charles F. Keyes นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันที่ทำการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือกับภาคอีสานมาตั้งแต่ทศวรรษ 2500 ตั้งข้อสังเกตว่าในระหว่างทศวรรษ 2510-2520 ที่เขามาเป็นนักวิชาการอาศัยติดๆ ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นักมานุษยวิทยาไทยยังไม่มีคำเรียก ethnic group และ ethnicity ในภาษาไทย เมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 2530 จึงเริ่มปรากฏคำว่า “ชาติพันธุ์” และ “ชาติพันธุ์สัมพันธ์” ดังที่นิยมใช้กันในปัจจุบัน (สัมภาษณ์ Charles F. Keyes, ตุลาคม 2555)

จากการศึกษาชนเผ่าสู่ชาติพันธุ์สัมพันธ์

นักมานุษยวิทยาชาวตะวันตกเริ่มสนใจศึกษากลุ่มชนซึ่งยังเป็นสังคมแบบดั้งเดิมและเป็นคนอื่น ตั้งแต่ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ต่อดันคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา โดยมี Malinowski เป็นผู้บุกเบิกการทำงานด้านชาติพันธุ์วรรณา กับกลุ่มชนในหมู่เกาะ Trobriand Islands ที่ Melanesia ซึ่งอยู่ที่ทิศตะวันออกของอินโดนีเซีย ขณะที่ Franz Boas ได้รับการยอมรับว่าเป็นบิดาของนักมานุษยวิทยาสายอเมริกา ทำงานกับกลุ่มชนพื้นเมืองหรือชาวอินเดียนแดงในอเมริกาเหนือ งานศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มคนในยุคต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 นักมานุษยวิทยายังคงใช้คำว่า “ชนเผ่า” (tribe) เป็นหลัก ซึ่งมีนัยยะสองประการด้วยกัน ประการแรก เป็นการศึกษานักมานุษยวิทยาซึ่งมาจากสังคมที่มีความเจริญกว่าเข้าไปศึกษากลุ่มชนที่ถือว่ายังล้าหลังกว่า ตามทฤษฎีวิวัฒนาการที่มองว่าสังคมมนุษย์พัฒนาจากสังคมแบบเร่ร่อนด้วยการล่าสัตว์หาของป่า สู่สังคมที่มีการตั้งชุมชนถาวรแล้วทำการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ สู่สังคมเมืองและอุตสาหกรรมในที่สุด และประการที่สอง เป็นลักษณะของการศึกษาเรื่องราวในด้านต่างๆ ของเฉพาะกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งที่ขาดการเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่มีกับกลุ่มอื่นในสังคมใหญ่จะนั้น เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาดังกล่าว นักมานุษยวิทยาในยุคหลังจึงเปลี่ยนมาใช้คำว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” (ethnic group) แทน แม้ในช่วงทศวรรษ 1930 จะมีนักมานุษยวิทยาเปลี่ยนมาใช้คำว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” มากขึ้น แต่คำดังกล่าวก็ยังคงหมายถึงกลุ่มคนที่เป็นผู้ด้อยอำนาจในทางสังคม การเมืองหรือเศรษฐกิจกว่ากลุ่มคนที่มีอำนาจครอบงำเหนือกว่า นั่นคือกลุ่มที่มีอำนาจเหนือกว่า โดยเฉพาะในบริบทของรัฐชาติสมัยใหม่ จะไม่ได้รับการเรียกว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์แต่จะใช้คำว่า “ชนชาติ” (nation) แทน ดังตัวอย่างของประเทศไทย คนไทยที่อยู่ในประเทศไทยไม่นับว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ แต่คนไทยที่อยู่ในประเทศลาว เวียดนาม พม่า อินเดีย จีนและอื่นๆ จะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ หรือกรณีของคนจีน(ฮั่น) หากเป็นในบริบทของประเทศจีน พวกเขาเป็นชนชาติ แต่หากพวกเขาเป็นคนที่อาศัยอยู่นอกประเทศจีน จะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์

ไม่ว่าจะเป็นการใช้คำว่ากลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) ที่กล่าวถึงเฉพาะกลุ่ม หรือคำว่า “ชาติพันธุ์สัมพันธ์” (ethnicity) ที่ให้ความสำคัญกับบริบทของความสัมพันธ์ ต่างก็อยู่บนพื้นฐานของการเอาลักษณะทางวัฒนธรรมมาเป็นเกณฑ์ในการบ่งบอกความเป็นลักษณะเฉพาะหรือความแตกต่าง ขณะที่คำว่า “เชื้อชาติ” (race) เป็นคำที่ใช้เกณฑ์ทางด้านชีววิทยาหรือลักษณะของสรีรรูปร่างหน้าตาและสายเลือดมาเป็นเกณฑ์ในการจำแนกความแตกต่างระหว่างกลุ่มคนในสังคม โดยคำนี้เกิดขึ้นอย่างชัดเจนในบริบทของสังคมอเมริกาที่มีกลุ่มคนผิวขาวจากประเทศต่างๆ ในยุโรปได้อพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ แล้วในระยะต่อมามีการไปนำเอาแรงงานที่เป็นคนผิวดำมาจากทวีปอาฟริกา เมื่อมาอยู่ในสังคมอเมริกาด้วยกันจึงเห็นความแตกต่างทางด้านสีผิวอย่างชัดเจน ประกอบกับสภาพทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของคนผิวขาวมีเหนือกว่าคนผิวดำด้วย จึงกลายเป็นปัญหาการรังเกียจทางสีผิว (racism) ขึ้นมา² ส่วนการจำแนกความแตกต่างของกลุ่มคนบนพื้นฐานของเชื้อชาติที่เป็นสายเลือด อันนำมาสู่ความเกลียดชังและฆ่าล้างเผ่าพันธุ์นั้น เกิดขึ้นอย่างเด่นชัดในยุโรปในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่ออดอล์ฟ ฮิตเลอร์ ผู้นำนาซีของเยอรมันได้ฆาตกรรมผู้คนที่เป็นชาวยิวประมาณ 17 ล้านคน (<http://www.biography.com/people/adolf-hitler-9340144#rise-to-power>) ทั้งนี้ ในบริบทของประเทศไทยหรือประเทศอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นั้นไม่มีความแตกต่างทางด้านสีผิวอย่างชัดเจนเหมือนในอเมริกาและยุโรป ดังนั้น งานศึกษาในทางมานุษยวิทยาจึงเป็นประเด็นของความแตกต่างทางชาติพันธุ์หรือชาติพันธุ์สัมพันธ์มากกว่าเรื่องของชีววิทยาหรือสีผิวและสายเลือด

² การที่ประธานาธิบดีบารัค โอบามา ซึ่งเป็นลูกของชนผิวดำได้ก้าวขึ้นมาเป็นประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกาเมื่อปี พ.ศ. 2552 จึงเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญเกี่ยวกับเรื่องเชื้อชาติในประวัติศาสตร์ทางการเมืองของอเมริกา อีกตัวอย่างหนึ่งคือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน (พฤษภาคม 2557) ที่ตำรวจคนผิวขาวใช้ปืนยิงชายหนุ่มคนผิวดำที่ไม่มีอาวุธในเมืองเฟอร์กูสัน รัฐมิสซูรี แล้วคณะลูกขุนตัดสินว่าตำรวจไม่ผิด จนนำมาสู่การออกมาประท้วงของผู้คนทั่วประเทศ (<http://edition.cnn.com/SPECIALS/us/ferguson-shooting-protests>)

กระบวนทัศน์การศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์

กระบวนทัศน์ (paradigm) ในทางวิทยาศาสตร์ เป็นพิมพ์เขียว แม่แบบ หรือกรอบสำหรับการสร้างวัตถุหรือผลิตภัณฑ์ใหม่ หรือเป็นแบบที่เป็นที่ยอมรับของการทำงานทางด้านวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริง ซึ่งรวมถึงกฎ ทฤษฎีและเครื่องมือที่นำมาใช้ร่วมกัน เพื่อก่อให้เกิดรูปแบบซึ่งนำไปสู่แนวทางปฏิบัติที่เชื่อมโยงกันอย่างเฉพา ดังคำพูดที่ว่าคนที่มิจำนวนวิจัยอยู่ในกระบวนทัศน์เดียวกัน จะมีกฎและมาตรฐานการปฏิบัติทางวิทยาศาสตร์เหมือนกัน และได้ผลออกมาเหมือนกันแต่ในทางสังคมศาสตร์นั้นกระบวนทัศน์เป็นกรอบ แง่มุมมองหรือทิศทางที่นักสังคมศาสตร์ใช้เป็นข้อสันนิษฐานเบื้องต้นในมุมมองหรืออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นกับทั้งเป็นวิธีคิดและระเบียบวิธีวิจัยที่ได้รับการยอมรับร่วมกันโดยกลุ่มนักวิชาการในศาสตร์สาขาเดียวกัน ทั้งนี้จำเป็นจะต้องใช้ทฤษฎีหรือแนวคิดในการพิสูจน์ข้อสันนิษฐานของกระบวนทัศน์ดังนั้น กระบวนทัศน์จึงเป็นเพียงกรอบหรือแง่มุมมองในระดับกว้าง ในขณะที่ทฤษฎีเป็นข้อสรุปที่ผ่านการพิสูจน์แล้ว ส่วนแนวคิดเป็นเพียงแว่น มุมมองหรือแนวทางที่ใช้ในการอธิบายหรือวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคม ที่สำคัญคือเมื่อกาลเวลาหรือบริบทเปลี่ยนแปลงไป กระบวนทัศน์ในการมองหรืออธิบายประเด็นใดประเด็นหนึ่งย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย นั่นคือการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ (paradigm shifts) (Abercrombie, Hill, and Turner, 2000; Darity, 2008) ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงสามกระบวนทัศน์หลักในทางมานุษยวิทยาที่ใช้เป็นกรอบหรือแง่มุมมองประเด็นชาติพันธุ์สัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในวงวิชาการตะวันตก และส่งผลโดยตรงต่อกระบวนทัศน์ในการศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ในวงวิชาการไทยในระบะที่ผ่านมานั้นคือกระบวนทัศน์ว่าด้วยสิ่งกำหนดพื้นฐาน (primordialist paradigm) กระบวนทัศน์ว่าด้วยการเป็นเครื่องมือ (instrumentalist paradigm) และกระบวนทัศน์ว่าด้วยการสร้าง (constructivist paradigm)

ทั้งนี้ พัฒนาการและจุดเปลี่ยนของกระบวนทัศน์ต่างๆ ดังกล่าวนั้นสัมพันธ์กับสองบริบทด้วยกัน คือ บริบทแรกเป็นพัฒนาการของสังคมในแต่ละยุคสมัย นั่นคือความเปลี่ยนแปลงในชุมชนชาติพันธุ์อันเนื่องมาจากบทบาทของรัฐชาติ

สมัยใหม่ในยุคล่าอาณานิคม การก้าวจากสังคมชนบทมาสู่สังคมเมืองภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ตลอดจนกระแสโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้นอย่างเข้มข้นในช่วงทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์และกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ ในสังคมต้องปฏิสัมพันธ์กันและกันกับทั้งปฏิสัมพันธ์กับคนและบริบทภายนอกมากขึ้น ดังนั้น ชาติพันธุ์สัมพันธ์จึงเป็นการสะท้อนถึงบริบทของสังคมในแต่ละยุคดังกล่าว บริบทที่สองคือ ทฤษฎีและแนวคิดทางมานุษยวิทยา พัฒนาการของทฤษฎีและแนวคิดมานุษยวิทยาที่เริ่มต้นระหว่างช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ต่อต้นคริสต์ศตวรรษ 20 ถือเป็นยุคของสำนักคิดทันสมัย (modernism) ที่แยกตัวออกมาจากสายวิทยาศาสตร์ แต่ยังพยายามค้นหาทฤษฎีที่สามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมได้ ตามแบบสายวิทยาศาสตร์ ต่อมาเมื่อก้าวเข้าสู่ทศวรรษ 1980 ได้กลายมาเป็นสำนักคิดหลังทันสมัยนิยม (postmodernism) ที่ไม่พยายามสร้างทฤษฎีในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม หากแต่หันมาเน้นที่ระดับของแนวคิดที่สามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการอธิบายและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมมากกว่า

1) กระบวนทัศน์ว่าด้วยสิ่งกำหนดพื้นฐาน

กระบวนทัศน์การศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ที่มองว่า ชาติพันธุ์สัมพันธ์เป็นสิ่งที่กำหนดพื้นฐาน (primordialist views) กระบวนทัศน์นี้ได้รับอิทธิพลจากทั้งทฤษฎีวิวัฒนาการและสำนักคิดประวัติศาสตร์เฉพาะที่เกิดขึ้นในสังคมยุโรปและอเมริกาในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 แต่ความหมายที่ค่อนข้างชัดเจนในทางมานุษยวิทยานั้น ปรากฏในงานเขียนของ Geertz (1973) ที่ได้ใช้คำนี้ในการอธิบายกลุ่มคน โดยชี้ให้เห็นถึงความผูกพันพื้นฐาน (primordial attachment) ของมนุษย์ในสังคม อันเกิดจากสิ่งที่ถูกกำหนดไว้แล้วหรือถูกให้มาตั้งแต่เกิด(givens) เป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะซึ่งปรากฏชัดในสังคม เป็นสิ่งที่มนุษย์แต่ละคนต้องเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หากแต่ถูกเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับคนอื่น ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความผูกพันทางสายโลหิต³ การมีภาษาพูดหรือสำเนียงเฉพาะ

³ ในทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา ความผูกพันทางสายโลหิตดังกล่าวถูกนำมาต่อยอดในศึกษาด้านานกับนิยายปรัมปราเกี่ยวกับกำเนิดและความยิ่งใหญ่ของผู้นำในอดีต รวมทั้งประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เคยย่ำยีน้ำมือของคนอื่น อันส่งผลต่อการเกิดความรู้สึกผูกพันอย่างหนึ่งทางชาติพันธุ์ในปัจจุบัน (ดูตัวอย่างงานเขียนของ Keyes, 1995 เกี่ยวกับชนชาวไทย)

ท้องถิ่น จารีตประเพณี รวมถึงประชาคมทางศาสนาเดียวกัน ด้วยวิธีคิดที่ว่ามนุษย์แต่ละคนหรือสังคมแต่ละสังคมมีลักษณะเฉพาะอันเป็นความผูกพันพื้นฐานดังกล่าว นักมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาในสำนักคิดสมัยใหม่จึงมองว่าชาติพันธุ์สัมพันธ์เป็นปรากฏการณ์ทางชีววิทยาหรือเรื่องของสรีระร่างกาย กับทั้งเป็นผลพวงทางวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ที่ถูกกำหนดเอาไว้แล้ว ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการกำหนดลักษณะเฉพาะของความเป็นชาติพันธุ์แต่ละกลุ่ม นั่นคือการมองความเป็นชาติพันธุ์เป็นแบบสสารัตถนิยม (essentialism) ที่แต่ละกลุ่มมีแบบแผนทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มอื่น

กระบวนทัศน์ในการมองชาติพันธุ์สัมพันธ์ว่าเป็นสิ่งกำหนดพื้นฐานนี้ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีวิวัฒนาการ (evolutionism) ที่มีกรอบคิดอยู่บนพื้นฐานทางชีววิทยา (biology) ที่ถูกกำหนดโดยปัจจัยทางสายเลือด (genetic) กับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ ดังที่เราได้เรียนรู้กันมาว่าในโลกนี้มีการจำแนกความแตกต่างของมนุษย์ออกเป็นสามกลุ่มหลักด้วยกัน นั่นคือกลุ่มเชื้อสายคอเคซอยด์หรือคนผิวขาว กลุ่มนิกรอยด์หรือคนผิวดำ และกลุ่มมองโกลอยด์หรือกลุ่มคนผิวเหลือง เพราะแต่ละกลุ่มดังกล่าวอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน จึงส่งผลต่อลักษณะของสีผิวและรูปร่างหน้าตา กล่าวคือคนคอเคซอยด์อาศัยอยู่ในทวีปยุโรปซึ่งเป็นเขตที่มีอากาศหนาวเย็นจึงมีผิวสีขาว กับบริโภคน้ำมันและนมเป็นหลักจึงทำให้สรีระร่างกายสูงใหญ่ คนนิกรอยด์อาศัยอยู่ในทวีปอาฟริกาที่มีอากาศร้อนจึงทำให้สีผิวดำ ขณะที่คนมองโกลอยด์อาศัยอยู่ในเอเชียที่มีอากาศกึ่งร้อนกึ่งหนาวจึงทำให้มีสีผิวคล้ำ และประการสำคัญคือคนคอเคซอยด์ในยุโรปเริ่มเข้าสู่ความเป็นสังคมเมืองและอุตสาหกรรมก่อน จึงเป็นสังคมที่มีความทันสมัยกว่าหากเปรียบเทียบกับผู้คนที่อยู่ในซีกโลกอื่น ปัจจุบันนักมานุษยวิทยาสามารถใช้สมมติฐานดังกล่าว กับทั้งยังยึดโยงอยู่กับความผูกพันทางสายเลือดและลักษณะทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ (Keyes, 2002 และ Harrell, 1995)

ในขณะที่นักมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาสายอังกฤษและอเมริกันซึ่งได้พยายามแยกศาสตร์ของตัวเองออกมาจากวิทยาศาสตร์ ทำให้นักศึกษาทางด้านชาติพันธุ์ของนักมานุษยวิทยาในช่วงต้นศตวรรษ ที่ 20 ให้ความสำคัญกับอิทธิพลทางวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่อสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ งานศึกษาด้านชาติพันธุ์ในตะวันตกที่ยึดกระบวนการทัศน์ว่าด้วยสิ่งกำหนดพื้นฐาน ได้แก่งานของนักมานุษยวิทยาในสำนักประวัติศาสตร์เฉพาะ (historical particularism)⁴ อย่าง Franz Boas ที่เชื่อว่าการอธิบายประเพณี วัฒนธรรมของกลุ่มคนในสังคมนั้นจะต้องตรวจสอบจากพื้นฐานสามสิ่ง คือ เงื่อนไขทางสิ่งแวดล้อม ปัจจัยทางจิตวิทยาและความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ นักมานุษยวิทยาสำนักวัฒนธรรมกับบุคลิกภาพ (culture and personality) อย่าง Benedict และ Mead ซึ่งได้รับอิทธิพลจาก Boas ได้ให้ความสำคัญกับแบบแผนเฉพาะทางวัฒนธรรม ซึ่งไม่มีวัฒนธรรมของกลุ่มชนไหนสูงหรือต่ำกว่า แต่แบบแผนทางวัฒนธรรมเฉพาะของแต่ละกลุ่มคนนั้นมีอิทธิพลต่อการกำหนดลักษณะบุคลิกพื้นฐานของสมาชิกในกลุ่มนั้นๆ โดยเฉพาะงานศึกษาของ Benedict (1934) ที่ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มชน Zuni กลุ่มคน Dobu และชาว Kwakiutl ที่อยู่คนละทวีปกัน และการที่ Benedict (1946) อธิบายถึงแบบแผนทางวัฒนธรรมของชาวญี่ปุ่น

งานศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยนักวิชาการชาวตะวันตกที่ใช้กระบวนการทัศน์นี้ เช่น Bernatzik (1938) ที่ศึกษากลุ่มคนมลาบริ(ผีตอเหลือง) และศึกษากลุ่มคนอาข่ากับม้ง (1947) งานทั้งสองชิ้นดังกล่าวพรรณนาให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่เป็นเครื่องแต่งกาย หัตถกรรมฝีมือ ภาษาพูด พิธีกรรมและอื่นๆ รวมทั้งลักษณะของสรีระร่างกายของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ต่อมา มีงานของ Frank และคณะ (1964) ที่พยายามรวบรวมความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยในรายละเอียดของแต่ละกลุ่มนั้นมีการบรรยายถึงลักษณะของสรีระและรูปร่างหน้าตา รวมถึงภาษาพูดของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ว่าอยู่ในตระกูลไหนบ้าง

⁴ แนวคิดของ Franz Boas ดังกล่าวพยายามโต้แย้งกับทฤษฎีวิวัฒนาการที่อธิบายว่าสังคมมนุษย์มีพัฒนาการเป็นลักษณะเส้นตรงที่เป็นลักษณะวัฒนธรรมเดียวกันทั่วโลก หากแต่ในแต่ละสังคมนั้นมีระดับของการพัฒนาที่แตกต่างกันไปเท่านั้นเอง

สำหรับงานเขียนของนักวิชาการและผู้สนใจชาวไทยที่เขียนเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยที่ใช้กระบวนทัศน์นี้ มีตัวอย่างเช่น หนังสือของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2493; 2506) เรื่อง ๓๐ ชาติในเชียงราย ที่ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2493 และเรื่องชาวเขา พิมพ์เผยแพร่เมื่อปี พ.ศ. 2506 งานของ สงวนโชติ สุวรัตน์ (2512) เกี่ยวกับคนไทยยวน-คนเมืองในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย งานเขียนของ ขจิตถัย บุรุษพัฒน์ (2518) ที่กล่าวถึงชาวเขากลุ่มต่างๆ ในประเทศไทย และ ลิขิต วีระเวทิน (2521) ว่าด้วยชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ซึ่งงานทั้งหมดดังกล่าวล้วนแล้วแต่เน้นการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ การจัดองค์กรทางสังคมและการปกครอง ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญ ภาษาพูด เครื่องแต่งกาย ฯลฯ ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นการเหมารวมและไม่มีความเป็นพลวัต หรือมีลักษณะของความเป็นสภาวะถาวรนิ่งงานเขียนในช่วงหลังจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ที่กลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชนกลุ่มน้อยเหล่านี้มีกับคนกลุ่มใหญ่ในสังคมอยู่บ้าง แต่ก็ตั้งข้อสังเกตว่าไม่สามารถหลอมรวมกันได้ กับทั้งมองว่ากลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ โดยเฉพาะท่ามกลางบริบทของความขัดแย้งทางการเมืองในยุคสงครามเย็น

ลักษณะเฉพาะของกระบวนทัศน์ในการศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ดังกล่าวเป็นการมองในเชิงสภาวะถาวรนิ่งที่มีลักษณะเป็นแก่นสาร ไม่ได้จำแนกแยกแยะความแตกต่างระหว่างสมาชิกและกลุ่มย่อยภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ไม่เห็นลักษณะร่วมหรือความเชื่อมโยงที่มีกับสังคมหรือกลุ่มชาติพันธุ์รอบข้าง กับทั้งยังไม่มีความเป็นพลวัตคือไม่ได้ศึกษาความเปลี่ยนแปลงของแบบแผนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนผ่านไป หากแต่กลับให้ความสำคัญกับแบบแผนทางวัฒนธรรมและบุคลิกภาพของสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้รับอิทธิพลจากบริบททางวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและประวัติศาสตร์เฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ เป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม ข้อถกเถียงสองประการว่าด้วยชาติพันธุ์สัมพันธ์ในยุคทศวรรษ 1960 ถึง 1970 คือ ประการแรก เกณฑ์กำหนดความเป็นชาติพันธุ์โดย Naroll (1964) เสนอ 6 ประการในการกำหนดความแตกต่างหรือลักษณะตัวตนทางชาติพันธุ์ นั่นคือ การกระจายลักษณะสำคัญทางวัฒนธรรม (traits distributions)

ความเชื่อมโยงด้านอาณาเขต (territorial contiguity) การจัดองค์กรทางสังคม (political organization) ภาษา (language) การปรับตัวทางนิเวศวิทยา (ecological adjustment) และโครงสร้างของชุมชนท้องถิ่น (local community structure) ซึ่งเป็นหน่วยยึดทางวัฒนธรรม (cultural bearing units) แต่ Moerman (1965) กลับโต้แย้งว่าสิ่งที่เขาค้นพบจากการศึกษาคนไทลื้อที่เชียงคำในจังหวัดพะเยานั้น หากใช้เกณฑ์ที่ Naroll กำหนดขึ้นมาจำแนกความแตกต่างทางชาติพันธุ์ จะพบว่ามีจุดอ่อนในตัวของมันเอง นั่นคือวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ได้้อย่างโดดเด่นเฉพาะ หากแต่สัมพันธ์หรือมีการหยิบบ่มระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ นอกจากนั้นแล้ว จะยึดเอาเพียงภาษา วัฒนธรรม รูปแบบการปกครอง สังคมและเศรษฐกิจมากำหนดพรมแดนหรือความแตกต่างทางชาติพันธุ์เท่านั้นไม่ได้ โดย Moerman เสนอว่าจำเป็นจะต้องค้นหาเกณฑ์กำหนดที่เหมาะสมที่คนในกลุ่มชาติพันธุ์ใช้จำแนกความแตกต่างในแต่ละกรณีไป ตัวอย่างเช่น ในระดับระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ชาวไทลื้อที่เชียงคำแตกต่างจากคนไทยภาคกลาง คนจีนและชาวเขา แต่ไม่ต่างจากคนเมือง (ไทยวน) ไทใหญ่ ลาวและกะเหรี่ยงในแง่ของพื้นที่อยู่อาศัยและวัฒนธรรม ส่วนในระดับของกลุ่มชาวไทลื้อด้วยกันเอง ความแตกต่างอยู่ที่การนิยามว่าตัวเองเป็นลื้อบ้านไหนหรือลื้อเมืองไหน (Moerman, 1965) แทนที่จะยึดเอาลักษณะทางวัฒนธรรมเป็นเกณฑ์กำหนดหรือนิยามความแตกต่างทางชาติพันธุ์ที่เป็นประเด็นถกเถียงระหว่าง Naroll กับ Moerman ดังกล่าว Barth (1969) เสนอให้พิจารณาที่พรมแดนของกลุ่มชาติพันธุ์ (the boundary of ethnic groups) โดย Barth ชี้ให้เห็นว่าพรมแดนทางชาติพันธุ์ยังคงดำรงอยู่อย่างยั่งยืน หากแต่ผู้คนที่เป็สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ย่อมมีการเลื่อนไหลหรือก้าวข้ามพรมแดนดังกล่าว ประการสำคัญคือ แม้ว่าผู้คนจะก้าวข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ แต่ยังคงธำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ที่มีอยู่กับกลุ่มชาติพันธุ์เดิม

ประการที่สอง การธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ท่ามกลางสังคมเมือง มีข้อสังเกตจากนักสังคมศาสตร์ในสหรัฐอเมริกาว่าท่ามกลางสังคมอเมริกันที่ผู้คนอพยพมาจากหลากหลายประเทศและพื้นฐานทางวัฒนธรรมในยุโรป แต่สังคมอเมริกันกลายเป็นหม้อหลอมละลาย (melting pot) ที่ทำให้ความหลากหลายทางชาติพันธุ์และ

วัฒนธรรมดังกล่าวกลายมาเป็นวัฒนธรรมอเมริกันเดียวกัน อย่างไรก็ตาม จากงานศึกษาของ Cohen (1969; 1974) ทั้งในสังคมเมืองใหญ่ที่สหรัฐอเมริกา และในสังคมเมืองที่อาฟริกา พบว่าท่ามกลางสังคมใหญ่ในเมืองนั้น แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ได้ละทิ้งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตัวเองเพื่อเปลี่ยนมาเป็นอัตลักษณ์แบบสังคมกระแสหลัก แต่กลับยังคงเอาไว้ซึ่งความแตกต่าง กับทั้งยังพบว่ามีการนำเอาความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตัวเองมาเป็นกลไกในการต่อรองเรื่องผลประโยชน์ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ท่ามกลางความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน

2) กระบวนทัศน์ว่าด้วยการเป็นเครื่องมือ

กระบวนทัศน์ที่ศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ในฐานะที่เป็นเครื่องมือ (instrumentalist paradigm) นักมานุษยวิทยามองว่าตัวตนหรืออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นเครื่องมือหรือกลไกในการแสดงบทบาทและสถานภาพทางสังคม โดยให้ความสำคัญกับการที่กลุ่มชาติพันธุ์หยิบเอาลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมหรืออัตลักษณ์ของตัวเองมาเป็นเครื่องมือหรือกลไกเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์บนความสัมพันธ์ที่มีกับคนอื่นในสังคมใหญ่ กระบวนทัศน์นี้เกิดขึ้นท่ามกลางบริบททางสังคมและบริบททางวิชาการด้านมานุษยวิทยา ในยุคกลางทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา

ในส่วนของบริบททางสังคม ยุคนี้ยังคงเป็นยุคที่ประเทศเจ้าอาณานิคมยุโรปมีอิทธิพลเหนือประเทศอาณานิคมของตัวเอง โดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังตัวอย่างของประเทศพม่าและมาเลเซีย ขณะเดียวกันอิทธิพลของรัฐชาติสมัยใหม่ก็เริ่มมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยที่ตกอยู่ภายใต้อาณาเขตของรัฐมากขึ้น นอกจากนั้นแล้วกระบวนการกลายเป็นเมือง (urbanization) โดยเฉพาะเมืองอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศตะวันตกและประเทศอาณานิคมยังกลายมาเป็นสถานที่ที่รวมเอาผู้คนที่มีความหลากหลายชาติพันธุ์มาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ประเด็นชาติพันธุ์สัมพันธ์จึงเริ่มมีความโดดเด่นและมีความหมายมากขึ้นท่ามกลางบริบทของการปะทะสังสรรค์กันในสังคมเมืองดังกล่าว

ทางด้านของบริบททางวิชาการ นอกจากเป็นความพยายามในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม ที่เกิดขึ้นแล้ว งานศึกษาทางด้านมานุษยวิทยาที่เน้นประเด็น

ชาติพันธุ์สัมพันธ์ยังได้รับอิทธิพลจากสำนักคิดหน้าที่นิยม (functionalism) ที่มองว่าชาติพันธุ์สัมพันธ์เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมและการเมืองเกี่ยวกับตำนานหรือนิยายปรัมปราที่สร้างขึ้นและดำเนินการให้เป็นไปโดยผู้นำทางวัฒนธรรม เพื่อที่จะให้ได้มาหรือบรรลุซึ่งผลประโยชน์และอำนาจของตนเองและของกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนั้น ชาติพันธุ์สัมพันธ์จึงเป็นเครื่องมือหรือกลไกที่ถูกสร้างขึ้นท่ามกลางการปฏิสัมพันธ์ กับทั้งในบริบททางการเมืองและเศรษฐกิจที่มีความเป็นพลวัตและมีการช่วงชิงกันของผู้นำและกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ตลอดเวลา ประการสำคัญของกระบวนการทัศนนี้คือบริบทหรือสถานการณ์เฉพาะของปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ที่ก่อให้เกิดการนำเอาประเด็นชาติพันธุ์มาเป็นเครื่องมือในการต่อรองหรือแสดงบทบาทเพื่อให้บรรลุประโยชน์ของตน

งานศึกษาของ Leach (1954) เจ้าหน้าที่อาณานิคมและนักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษที่สืบค้นความสัมพันธ์ระหว่างชาวฉาน (ไทใหญ่) กับชาวคะฉิ่น⁵ ในพื้นที่เขตภูเขาของคะฉิ่นทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของพม่า ในยุคที่อังกฤษปกครองพม่า โดยทำการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างชาวฉานกับชาวคะฉิ่นที่มีมายาวนาน Leach พบว่าในบรรดาสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นมีการเลื่อนไหลหรือก้าวข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ระหว่างความเป็นชาวฉานกับชาวคะฉิ่น นั่นคือชาวฉานเป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่เป็นพื้นที่ราบตามหุบเขา ตั้งชุมชนอยู่ถาวร ดำรงชีวิตด้วยการทำนา นับถือศาสนาพุทธ สืบทอดบรรพบุรุษและความเชื่อผ่านฝ่ายผู้หญิง และมีโครงสร้างทางสังคมที่เป็นระบบชนชั้น นั่นคือมีเจ้า ขุนนางและไพร่ ขณะที่ชาวคะฉิ่นเป็นคนบนพื้นที่สูง ทำไร่หมุนเวียนปลูกข้าวไร่เป็นหลัก ย้ายถิ่นฐานบ่อยๆ นับถือผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สืบทอดบรรพบุรุษและความเชื่อผ่านฝ่ายผู้ชาย และเป็นสังคมที่ไม่มีระบบชนชั้นอย่างชัดเจน นั่นคือเป็นระบบแช่ตระกูลที่ไม่มีกลุ่มแช่ตระกูลใดสูงส่งกว่าในทางการเมืองการปกครอง เมื่อ Leach สืบค้นดูความสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่มในช่วงประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา พบว่ามีการแต่งงานข้ามไปมา โดยเฉพาะในกรณีของผู้ชายคะฉิ่น หากเขาต้องการ

⁵ คะฉิ่น (Kachin) เป็นชื่อรวมที่เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ย่อยต่าง ๆ ในเขตพื้นที่ภูเขาคะฉิ่น ประกอบด้วยกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า จิงเผาะ มะหู่ รวาวง ลาซี อะซี ชะคู้ และสิซุ

มีสถานภาพทางสังคมหรืออำนาจทางการเมืองที่ดีขึ้น ก็แต่งงานกับผู้หญิงจนแล้ว ย้ายเข้าไปเป็นเชยในบ้านของฝ่ายหญิง โดยเฉพาะในครอบครัวของชนชั้นสูง แล้วในที่สุดก็กลายมาเป็นผู้ที่มีสถานภาพและตำแหน่งสูงในสังคมจนได้ แต่เมื่อใดก็ตามที่เขาเห็นว่าความเป็นตัวตนของคะฉิ่นจะเป็นประโยชน์แก่ตัวเองมากกว่า เขาก็กลับมาบัญญัติกับพี่น้องในสายตระกูลของตัวเองที่เป็นคะฉิ่น ดังนั้น Leach จึงเรียกปรากฏการณ์ก้าวข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวว่า เป็นเรื่องของระบบการเมือง (ทางชาติพันธุ์) ในพื้นที่สูงของพม่า

ตัวอย่างที่สองที่มองว่าชาติพันธุ์สัมพันธ์เป็นเรื่องของเครื่องมือหรือกลไก ในการให้ได้ว่าซึ่งสถานภาพและบทบาทคือ งานศึกษาของ Moerman (1967) ที่ให้ เห็นว่า ไม่เพียงแต่การหยิบยืมวัฒนธรรมซึ่งกันและกันระหว่างคนไทลื้อกับไทยยวน (คนเมือง) ที่เป็นเพื่อนบ้านกันเท่านั้น แต่คนลื้อที่บ้านปิง (นามสมมุติของบ้านแพด) ที่อำเภอเชียงคำซึ่ง Moerman ศึกษา นั้นจะนิยามหรือแสดงออกถึงตัวตนความเป็น ลื้อเมื่อใดนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์หรือบริบทเป็นสำคัญ นั่นคือในบริบทที่อยู่ ท่ามกลางคนลื้อด้วยกันเอง พวกเขาพยายามตัวเองว่าเป็นลื้อ แต่ในบริบทที่เขาสัมพันธ์ กับคนไทยยวนหรือคนเมือง เขาก็จะนิยามว่าตัวเองเป็นคนเมือง เพราะคนลื้อ สามารถพูดคำเมืองได้ ส่วนในบริบทที่คนลื้อต้องสัมพันธ์กับคนไทย โดยเฉพาะ เจ้าหน้าที่รัฐจากส่วนกลางที่เข้ามาทำงานในพื้นที่เชียงคำ พวกเขาจะนิยามตัวเอง ว่าเป็นคนไทย การที่ชาวไทลื้อจะนิยามความเป็นตัวตนทางชาติพันธุ์ว่าตัวเองเป็น ใครจึงขึ้นอยู่กับว่าในบริบทหรือสถานการณ์นั้นเขากำลังปฏิสัมพันธ์กับใครอยู่ และ การนิยามว่าตัวเองเป็นใครนั้นจะทำให้ตัวเองได้ประโยชน์หรือไม่อย่างไรบ้าง

ตัวอย่างสุดท้ายคือ งานศึกษาลูกจีนในประเทศไทย โดย Skinner (1957) พบว่าลูกคนจีนที่เติบโตมาในครอบครัวเดียวกัน คนหนึ่งต้องการรับราชการเพื่อให้ มีตำแหน่งหน้าที่ที่มีหน้าตา จึงใช้วิธีการเปลี่ยนชื่อและนามสกุลเป็นไทย เรียนและ พูดภาษาไทยได้ชัดเจน จนนำมาสู่การได้รับการยอมรับและบรรจุเข้าหมายในการ กลายเป็นคนไทย ขณะที่อีกคนหนึ่งต้องการเป็นพ่อค้าเพื่อที่จะมีฐานะร่ำรวยทาง เศรษฐกิจ จึงยังคงเอาไว้ซึ่งชื่อและนามสกุลจีน กับทั้งพูดภาษาจีนและเข้าร่วม สมาคมกับพ่อค้าคนจีนเพื่อสนับสนุนกิจการทางการค้าซึ่งกันและกัน จนในที่สุด

อัตลักษณ์ความเป็นจีนสามารถทำให้ตัวเองบรรลุเป้าหมายหรือผลประโยชน์ตามที่ต้องการ

ทั้งข้อค้นพบของ Leach และ Moerman ล้วนมีอิทธิพลต่อข้อเสนอของ Barth (1969) ที่ว่าด้วยกลุ่มชาติพันธุ์และพรมแดนทางชาติพันธุ์ ซึ่งมองว่าชาติพันธุ์สัมพันธ์เป็นกระบวนการนิยามตัวเอง ที่ต่อเนื่อง เป็นการจำแนกผู้คนทั้งในแง่ภูมิของอัตลักษณ์ทั่วไปและอัตลักษณ์ที่ถูกรวมเข้าไว้เป็นหนึ่งเดียว (อัตลักษณ์ร่วมที่มีอยู่) โดยเชื่อว่าสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์มาจากแหล่งกำเนิดหรือภูมิหลังเดียวกัน นอกจากนั้นแล้วยังมองว่าชาติพันธุ์สัมพันธ์เป็นรูปแบบของการจัดองค์กรทางสังคมที่คงเอาไว้ซึ่งกลไกของพรมแดนระหว่างกลุ่ม เป็นการจัดการอัตลักษณ์ต่างๆ ที่มีอยู่ก่อนแล้ว กับทั้งเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ที่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์เป็นที่ตั้ง ด้วยวิธีการมองแบบนี้ทำให้นักมานุษยวิทยาให้ความสำคัญกับชาติพันธุ์สัมพันธ์ที่อยู่บนพื้นฐานของสถานการณ์และบริบท ทำให้เกิดความเข้าใจชาติพันธุ์สัมพันธ์ในมิติทางการเมืองของความสัมพันธ์เชิงอำนาจได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ประการสำคัญคืออัตลักษณ์หรือตัวตนทางชาติพันธุ์สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือหรือกลไกในการต่อรองเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม กระบวนทัศน์ว่าด้วยการเป็นเครื่องมือดังกล่าวไม่ได้มองว่าท่ามกลางความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นนั้นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้

3) กระบวนทัศน์ว่าด้วยการสร้าง

กระบวนทัศน์การศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ที่ว่าด้วยการสร้าง (constructivist paradigm) มองว่าตัวตนหรืออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มีความหลากหลายและเป็นพลวัตหรือเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงได้ เป็นสิ่งที่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ภายใต้บริบทของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น กระบวนทัศน์นี้เกิดขึ้นในยุคของสำนักหลังความทันสมัย (postmodernism) ในทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา ประมาณช่วงทศวรรษ 1980 เป็นต้นมาซึ่งสัมพันธ์กับบริบททางสังคมที่รัฐชาติและกระแสโลกาภิวัตน์ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้น ในทางตรงกันข้าม กลุ่มชาติพันธุ์ก็มีการตอบสนองต่อการครอบงำจากรัฐชาติและมีการใช้กลไกของโลกาภิวัตน์ในการรื้อฟื้นและสร้างขึ้นใหม่ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ โดยมองชาติพันธุ์สัมพันธ์ว่าเป็นกระบวนการ

ต่อรองบนความหลากหลายของกลุ่มและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ สิ่งสำคัญของกระบวนการนี้คือ การวิพากษ์ความเป็นภาววิสัยและอัตวิสัยของกระบวนการหลอมรวมและการเข้ารังไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ โดยโต้แย้งว่าคำต่างๆ อย่าง “กลุ่ม” “ประเภท” และ “พรมแดน” ยังคงมีความหมายถึงอัตลักษณ์ที่ตายตัวและไม่หลากหลาย โดยเฉพาะสิ่งที่ Barth นำเสนอเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และพรมแดนทางชาติพันธุ์นั้นยังคงดำรงอยู่ ดังนั้น กระบวนการนี้จึงให้ความสำคัญกับการที่ผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์สร้างใหม่ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่มีใช้เกิดขึ้นในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เท่านั้น หากแต่ครอบคลุมถึงบริบทความสัมพันธ์ที่มีกับรัฐชาติและกระแสโลกาภิวัตน์ด้วย

ตัวอย่างงานศึกษาชิ้นสำคัญคือ การศึกษาการสร้างใหม่ซึ่งอัตลักษณ์ต่างๆ เกี่ยวกับความเป็นชนชาวไทย โดย Keyes (1995) ที่นำเสนอว่า อัตลักษณ์ความเป็นไทยเป็นผลผลิตทางการเมืองของวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับกระบวนการสร้างรัฐชาติสมัยใหม่และการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ต่างๆ ของชาติ โดยชี้ให้เห็นว่าแต่เดิมนั้นคนไทยที่กระจายอยู่ในอาณาบริเวณตอนบนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความเป็นวงศ์วานร่วมกันด้วยการสืบทอดผ่านตำนานโบราณเกี่ยวกับท้าวสุ่ง-ขุนเจืองและพระนามจามเทวี มีระบบตัวเขียนร่วมทั้งที่เป็นตัวธรรมและอักษรสมัยใหม่สำหรับบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในรูปแบบของตำนานพงศาวดารและจดหมายเหตุ หากแต่ความเป็นชาติพันธุ์ไทหรือชนชาติไทยนั้นเป็นอัตลักษณ์ที่เพิ่งถูกสร้างขึ้นใหม่ด้วยอำนาจและอิทธิพลของรัฐชาติสมัยใหม่ที่ทำผ่านกลไกทางประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ บทบาทของรัฐบาลไทยในการสร้างใหม่ซึ่งอัตลักษณ์ต่างๆ เกี่ยวกับความเป็นไทยที่มีต่อกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไตในภูมิภาคนี้เกิดขึ้นอย่างเข้มข้นในบริบทของโลกาภิวัตน์ที่มีการเคลื่อนไหวของสินค้าข้อมูลข่าวสาร เจ้าหน้าที่รัฐและเจ้าในราชสำนัก นักท่องเที่ยวและนักวิชาการที่ข้ามพรมแดนจากประเทศไทยไปเชื่อมต่อกับกลุ่มคนไทยที่อาศัยอยู่ในประเทศเพื่อนบ้าน Keyes ชี้ให้เห็นว่า อัตลักษณ์ต่างๆ ของความเป็นไทย/ไทยนั้นเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลง กับทั้งเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นใหม่ได้⁶

⁶ ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่ในที่นี้ ผู้เขียนจึงไม่ได้ยกตัวอย่างกรณีศึกษาในประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะประเทศมาเลเซีย อย่างงานของ Holst (2012) และ Nagata (1984)

งานศึกษาของยศ สันตสมบัติ (2543) เกี่ยวกับคนไทยใต้คงหรือเต๋อหงในมณฑลยูนนานที่ประเทศจีน พบว่าท่ามกลางบริบททางประวัติศาสตร์ การเมือง วัฒนธรรมและระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมที่ถูกครอบงำโดยรัฐจีนและชาวฮั่น คนไทยที่ได้คงมีการสร้างใหม่ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และมีกระบวนการตอบโต้ทางสัญลักษณ์ โดยกระทำการผ่านข่าว ในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์แห่งวิถีชีวิตของชุมชนชาวนาไท ผ่านงานปอย ในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อและความเลื่อมใสในพุทธศาสนา และผ่านการแต่งงาน ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการผลิตซ้ำความเป็นชุมชนในสังคมไทย ยศชี้ให้เห็นว่าสำหรับคนไทยที่ได้คงแล้ว “ความเป็นไทยมีข้ออัตลักษณ์สำเร็จรูปและแน่นอนตายตัว หากแต่เป็นการเลือกที่จะปิ้งชี้ตนเองและการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ขึ้นมาชุดหนึ่ง เนื่องเพราะการกระทำดังกล่าวให้ผลประโยชน์สูงสุดแก่ตนในเงื่อนไขของปัจจุบัน” (ยศ สันตสมบัติ, 2543: 245) และสรุปงานที่ได้ทำการศึกษาในครั้งนี้ว่า “ความเป็นไทยจึงเป็นชุมชนจินตนาการที่มีลักษณะซับซ้อน เป็นกระบวนการที่เคลื่อนไหวปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่องในบริบทและเงื่อนไขทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองซึ่งเชื่อมโยงอดีตเพื่อสร้างความหมายให้กับปัจจุบัน และความคาดหวังให้กับอนาคต” (ยศ สันตสมบัติ, 2543: 246)

ชยันต์ วรรรณะภูติ (2549) เขียนถึงตัวตนหรืออัตลักษณ์ของคนเมือง (คนไทยวนหรือคนพื้นราบ ในภาคเหนือของประเทศไทย) ที่มีการผลิตซ้ำและสร้างใหม่ โดยนำเสนอว่าหากจะเข้าใจ “คนเมือง” ในฐานะที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีอำนาจเหนือหรือด้อยกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ “จำเป็นที่ต้องพิจารณาถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ทำให้เกิดการสร้างตัวตนเพื่อแสดงความแตกต่างทางชาติพันธุ์หรือเพื่อตอบโต้และบ่งบอกตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมในพื้นที่ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ” (ชยันต์ วรรรณะภูติ, 2549: 33) ชยันต์ชี้ให้เห็นว่า ในบริบทที่คนเมืองต้องสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น สัมพันธ์กับรัฐชาติไทย รวมถึงกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้ามาในรูปของทุนนิยมและการท่องเที่ยว จึงทำให้อัตลักษณ์หรือตัวตนของคนเมืองมีความสัมพันธ์กับพื้นที่และอำนาจที่มีการช่วงชิง การครอบครองและขัดขืนอยู่ตลอดเวลา เกิดการสร้างอัตลักษณ์ขึ้นเพื่อจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของตน แต่ก็ใช่อัตลักษณ์ที่มีความหลากหลาย มีการใช้อัตลักษณ์คนเมืองในการสร้างสำนึกร่วม

ของท้องถิ่น กับทั้งมีการดัดแปลงและปรุ้งแต่งให้เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมเพื่อเสนอขายให้นักท่องเที่ยวด้วย

ตัวอย่างสุดท้ายคือ การศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ของคนมอญย้ายถิ่นที่เป็นแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสมุทรสาคร โดย สุกัญญา เบาเนติ (2552) โดยนำเสนอให้เห็นว่าชาวมอญมีประวัติศาสตร์มายาวนานในรัฐมอญ แต่ในบริบททางการเมืองของราชอาณาจักรสมัยใหม่ที่พม่าพยายามสลายอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ขณะที่ได้เลือกเอาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญมาเป็นอัตลักษณ์แห่งชาติของพม่า ด้วยการนิยามว่า มอญกับพม่าเป็นชนชาติเดียวกัน ผู้นำทางการเมืองของชาวมอญจึงพยายามสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของตัวเองที่แยกออกจากความเป็นพม่า ด้วยการสร้างประเพณีประดิษฐ์ที่เป็นสัญลักษณ์อย่างงานวันชาติมอญ ชุดประจำชาติและเพลงชาติมอญ อย่างไรก็ตาม เมื่อคนมอญจากรัฐมอญต้องกลายมาเป็นแรงงานอพยพในประเทศไทย โดยเฉพาะที่จังหวัดสมุทรสาคร พวกเขาถูกคนไทยสร้างอัตลักษณ์ว่า เป็น “คนพม่า” แต่ตัวเองกลับนิยามว่า ตัวเองเป็น “คนมอญ” ที่มาจาก “เมืองมอญ” ส่วนคนมอญดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมายาวนานแล้วกลับเรียกพวกเขาว่าเป็น “มอญพม่า” และ “มอญย้ายถิ่น” ขณะที่เรียกตัวเองว่าเป็น “คนไทยเชื้อสายมอญ” อัตลักษณ์มอญในที่นี้ จึงเป็นทั้งสิ่งที่ถูกสร้างหรือนิยามโดยคนอื่นและโดยคนมอญเอง ท่ามกลางบริบทของราชอาณาจักรพม่าและบริบทข้ามชาติเข้ามาในประเทศไทย

จากทั้งสี่กรณีศึกษาดังกล่าว จะเห็นได้ว่ากระบวนการทัศน์ในการศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ปัจจุบันเน้นที่การสร้างตัวตนหรืออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เป็นการสร้างหรือนิยามทั้งโดยคนในกลุ่มชาติพันธุ์และโดยคนภายนอก ซึ่งเกิดขึ้นในบริบทของการปฏิสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม บนพื้นฐานของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน อัตลักษณ์ชาติพันธุ์มีความหลากหลายและเลื่อนไหล มีการสร้างขึ้นใหม่เพื่อโต้ตอบกับการถูกนิยามและครอบงำโดยคนอื่น มีการช่วงชิงความหมายและขัดแย้งอยู่ตลอดเวลา แม้กลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ จะเป็นเพียงกลุ่มเล็กๆ ที่ด้อยอำนาจกว่าก็ตาม สิ่งสำคัญของกระบวนการทัศน์ว่าด้วยเรื่องการสร้างนี้เกิดขึ้นในบริบทของชาติพันธุ์สัมพันธ์ภายใต้อิทธิพลของราชอาณาจักรสมัยใหม่และกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีอำนาจเหนือกว่ากลุ่มชาติพันธุ์ในปัจจุบัน

บทสรุป

ชาติพันธุ์เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมในยุโรปและอเมริกา ที่กลุ่มคนที่มีอำนาจทางสังคม วัฒนธรรมและการเมืองเหนือกว่า เรียกกลุ่มคนที่ด้อยอำนาจกว่าสำหรับในแง่มุมทางด้านวิชาการนั้น ชาติพันธุ์เป็นประเด็นหนึ่งที่สำคัญของศาสตร์ทางด้านมานุษยวิทยา ซึ่งนักวิชาการจากสังคมที่ถือว่าตัวเองมีความเจริญกว่าเข้าไปทำการศึกษากลุ่มชนเผ่าที่ยังมีวิถีชีวิตที่ล้าหลังกว่า ในระยะแรกเป็นการศึกษาลักษณะเฉพาะของกลุ่มที่ไม่เห็นความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่น ต่อมา จึงเปลี่ยนมาให้ความสำคัญกับประเด็นชาติพันธุ์สัมพันธ์ ประการสำคัญคือ งานศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ดังกล่าวให้ความสำคัญกับประเด็นทางด้านวัฒนธรรมมากกว่าในทางชีววิทยา

กระบวนการที่นักมานุษยวิทยาใช้ในการทำความเข้าใจชาติพันธุ์สัมพันธ์ ประกอบด้วยสามกระบวนการด้วยกัน กระบวนการแรก มองว่าชาติพันธุ์สัมพันธ์เป็นสิ่งที่กำหนดพื้นฐานที่ถูกให้มาแล้วตั้งแต่ต้น เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ผู้คนมีอาจจะเลือกได้ เช่น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ภาษาพูด จารีต ประเพณี ความเชื่อและศาสนา ฯลฯ ขณะที่นักวิชาการในสำนักดังกล่าวบางส่วนยังติดยึดโยงอยู่กับการลักษณะทางชีววิทยาหรือสรีระร่างกายในการกำหนดความแตกต่างทางชาติพันธุ์ นักวิชาการที่ใช้กระบวนการนี้ให้ความสำคัญกับอิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่อลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นวิธีการมองแบบสาร์ตเจนิยัม กระบวนการที่สอง มองว่าชาติพันธุ์สัมพันธ์เป็นเครื่องมือหรือกลไกในกระบวนการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีกับกลุ่มอื่นๆ ในบริบทของความสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่ไม่เท่าเทียมกัน อัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีลักษณะเฉพาะของตัวเอง มีเส้นแบ่งพรมแดนทางชาติพันธุ์ หากแต่ผู้คนสามารถก้าวข้ามเส้นแบ่งและอัตลักษณ์ดังกล่าว ส่วนกระบวนการที่สาม มองว่าชาติพันธุ์สัมพันธ์เป็นการสร้างขึ้นของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายและไหลเลื่อนหรือเป็นพลวัตท่ามกลางความสัมพันธ์ภายในกลุ่มชาติพันธุ์ ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ หรือกับรัฐชาติ

และกระแสโลกาภิวัตน์ กลุ่มชาติพันธุ์มีกระบวนการช่วงชิง ชัดขึ้น ต่อรองและตอบโต้ ด้วยการสร้างใหม่ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อยู่ตลอดเวลา ปัจจุบันกระบวนการทัศน์ว่าด้วย สิ่งกำหนดพื้นฐานยังคงเป็นที่นิยมในหมู่นักชาติพันธุ์วิทยาสายมาร์กซิสต์-เลนิน โดยเฉพาะในประเทศสังคมนิยมอย่างจีนและเวียดนาม ขณะที่กระบวนการทัศน์ว่าด้วยการ เป็นเครื่องมือและกระบวนการทัศน์ว่าด้วยการสร้าง เป็นที่นิยมในหมู่นักมานุษยวิทยา สายอังกฤษและอเมริกันที่สนใจด้านชาติพันธุ์สัมพันธ์ มองว่าประเด็นชาติพันธุ์สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทั้งความสัมพันธ์ภายในที่มีความหลากหลาย และความสัมพันธ์ กับภายนอกที่เป็นทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอำนาจสูงหรือต่อยกว่า กับทั้งบริบทของรัฐ ชาติและโลกาภิวัตน์ด้วย อัตลักษณ์ชาติพันธุ์จึงมิได้เป็นสิ่งที่หยุดนิ่งตายตัว

อย่างไรก็ตาม ข้อสังเกต ประการแรกของผู้เขียนคือ การศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ยังคงเน้นที่กลุ่มชาติพันธุ์ในฐานะเป็นกลุ่มทางวัฒนธรรมที่ร่วมบรรพบุรุษ หรือมีประวัติศาสตร์ร่วมกันมายาวนาน แม้จะมีการศึกษากลุ่มวัฒนธรรมใหม่ใน สังคมปัจจุบันอยู่มาก อย่างกลุ่มคนเพศที่สาม กลุ่มลัทธิความเชื่อ กลุ่มคนพิการ แรงงานข้ามชาติ และกลุ่มทางวัฒนธรรมเฉพาะอื่นๆ ในสังคม แต่ยังไม่ได้ถูกเชื่อมโยงหรือให้ความสำคัญว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ด้วย ประการที่สอง กระบวนทัศน์ในการศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ยังไม่ก้าวพ้นไปไกลกว่าเรื่องของอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้น โดยทั้งคนภายในและคนภายนอก ขณะที่ประเด็นชาติพันธุ์สัมพันธ์ข้ามชาติและ กระบวนการต่อสู้เรียกร้องเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิขั้นพื้นฐานอันเนื่องมาจากกระบวนการ พัฒนาและกระแสทุนนิยมยังคงมีการศึกษาน้อยมาก ประการสุดท้าย ปัจจุบัน มีคนรุ่นใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์เข้ามามีบทบาทในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง มากขึ้น แต่ยังไม่เห็นกระบวนการทัศน์ในการศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ที่แตกต่างออกไป จากสามกระบวนการทัศน์ที่ได้ทบทวนมานี้

เอกสารอ้างอิง

- ขจิตถัย บุรุษพัฒน์. (2518). ชาวเขา. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
 ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. (2547). ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

- ชยันต์ วรรณะภูติ. (2549). “คนเมือง”: ตัวตน การผลิตซ้ำสร้างใหม่ และพื้นที่ทางสังคมของคนเมือง, ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ). **อยู่ชายขอบ มองลอดความรู้อัน** (หน้า 33-73). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ประสิทธิ์ ลีปรีชา. (2556). พหุวัฒนธรรมนิยมจากรากหญ้า: ขบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายชนเผ่าพื้นเมืองและชาติพันธุ์ในประเทศไทย. **สังคมศาสตร์**, 25(2), 59-106.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2550). ความอิทธิพลของมโนทัศน์ชาติพันธุ์. **สังคมศาสตร์**, 19(1), 183-228.
- ยศ สันตสมบัติ. (2543). **หลักช้าง: การสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ไทในใต้คง**. กรุงเทพฯ: โครงการวิถึทรรศน์.
- สุกัญญา เบาเนต. (2552). การสร้างอัตลักษณ์ของคนมอญย้ายถิ่น: ศึกษากรณีแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสมุทรสาคร. ใน มนธิรา ราโท และ ชนิษฐา คันธะวิชัย (บรรณาธิการ). **มอญในแผ่นดินสยาม**. (หน้า 161-217). กรุงเทพฯ: หจก. ศรีบุรณคอมพิวเตอร์-การพิมพ์.
- สุเทพ สุนทรภัสส. (2548). **ชาติพันธุ์สัมพันธ์: แนวคิดพื้นฐานทางมานุษยวิทยาในการศึกษา อัตลักษณ์ กลุ่มชาติพันธุ์ ประชาชาติ และการจัดองค์กรความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- _____. (2555). **ทฤษฎีชาติพันธุ์สัมพันธ์: รวมบทความทางทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์เชื้อชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ การจัดการองค์กรความสัมพันธ์ และรัฐประชาชาติ**. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2493). **๓๐ ชาติในเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
- _____. (2506). **ชาวเขาในไทย**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2521). **ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
- สงวน โชติสุขรัตน์. (2512). **ไทยยวน-คนเมือง**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- อนุกุมาราชธน, พระยา. (2484). **เรื่องของชาติไทย**. พระนคร: โรงพิมพ์ไทยเชชม.
- _____. (ม.ป.ป.). **เชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: กองวัฒนธรรม กรมการศาสนา.

- Abercrombie, N., Hill, S. and Turner, B.S. (2000). **The Penguin Dictionary of Sociology**. Penguin Books.
- Barth, F. (1969). **Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Cultural Difference**. Bergen: Universitetsforlag and Boston: Little Brown & Co
- Benedict, R. (1934). **Patterns of Culture**. Boston, New York: Houghton Mifflin.
- _____. (1946). **The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture**. Boston, New York: Houghton Mifflin.
- Bernatzik, H. A. (1938). **The Spirits of the Yellow Leaves**. London: Robert Hale.
- Cohen, A. (1969). **Custom and Politics in Urban Africa**. London: Routledge and Kegan Paul.
- _____. (1974). Introduction: The Lesson of Ethnicity. In Abner Cohen (ed.). **Urban Ethnicity**. (pp. ix-xxiv). London: Tavistock Publication.
- Darity, W. A. Jr. (2008). **International Encyclopedia of the Social Sciences**. 2nd edition. Detroit: Course Technology Cengage Learning.
- Eriksen, T. H. (1993). **Ethnicity & Nationalism: Anthropological Perspectives**. Pluto Press.
- Geertz, C. (1973). **The Interpretation of Culture**. Basic Books.
- Frank M. L., Gerald C. H. and John K. M. (eds.). (1964). **Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia**. New Haven: Human Relations Area Files Press.
- Harrell, S. (1995). Introduction: Civilizing Projects and the Reactions to them. In Stevan Harrell (ed.). **Cultural Encounters on China's Ethnic Frontiers**. (pp. 1-36). Seattle: University of Washington Press.
- Holst, F. (2012). **Ethnicization and Identity Construction in Malaysia**. Routledge.

- Jenkins, R. (1997). **Rethinking Ethnicity: Arguments and Explorations.** SAGE Publications.
- Keyes, C. F. (1995). Who are the Tai? Reflection on the Invention of Identities. In Lola Romanucci-Ross and George DeVos. (Eds). **Ethnic Identity: Creation, Conflicts and Accommodation.** (pp.136-160). Walnut Creek: Alta Mira Press.
- _____. (2002). Presidential Address: "The Peoples of Asia"-Science and Politics in the Classification of Ethnic Groups in Thailand, China, and Vietnam", **The Journal of Asian Studies**, 61(4), 1163-1203.
- Leach, E. R. (1954). **Political Systems of Highland Burma: A Study of Kachin Social Structure.** Boston: Beacon Press.
- Moerman, M. (1965). Ethnic Identification in a Complex Civilization: Who are the Lue?. **American Anthropologist**, 67(5), 1215-1230.
- _____. (1967). Being Lue: Uses and Abuses of Ethnic Identification. In June Helm (Ed). **Essays on the Problem of Tribe.** (pp. 153-169). Seattle and London: American Ethnological Society.
- Nagata, J. (1984). **The Reflowering of Malaysian Islam: Modern Religious Radicals and Their Roots.** Vancouver: University of British Columbia Press.
- Naroll, R. (1964). On Ethnic Unit Classification. **Current Anthropology**, 5, 283-291; 306-312.
- Skinner, G. W. (1957). Chinese Assimilation and Thai Politics. **The Journal of Asian Studies**. 16(2), 237-250.
- Tribal Research Centre. (1969). **Tribesmen and Peasants in North Thailand: Proceedings of the First Symposium of the Tribal Research Centre, Chiang Mai, Thailand, 1967.** Chiang Mai: Tribal Research Centre.

William, R. (1983). **Keyword: A Vocabulary of Culture and Society**.
New York: Oxford University Press. (First published in 1976).

เว็บไซต์

Hitler, A. (2014). **The Biography.com website**. Retrieved Dec 18, 2014,
from <http://www.biography.com/people/adolf-hitler-9340144>.

Levs, J. (2014). **One challenge for Ferguson grand jury: Some witnesses' credibility** Retrieved Dec 18, 2014, from <http://edition.cnn.com/SPECIALS/us/ferguson-shooting-protests>.